

Examining the Internet Rights of Citizens with a View to the Duties of Governments in the Domestic and International Dimension

Navid Fathollahi¹, Ali Rostamifar^{2*}, Mostafa Seraji³

1. Department of Public Law, Qeshm Branch, Islamic Azad University, Qeshm, Iran.

2. Department of Law, Qeshm Branch, Islamic Azad University, Qeshm, IranA

3. Department of Law, Bandarabbas Branch, Islamic Azad University, Bandarabbas, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Article Type: Original Research

Pages: 209-226

Article history:

Received: 27 Jan 2, 24

Edition: 6 Apr 2024

Accepted: 19 Jun 2024

Published online: 31 Oct 2024

Keywords:

Internet rights, governance, anonymity, bandwidth, educational opportunities, freedom of information.

Corresponding Author:

Ali Rostamifar

Address:

Iran, Qeshm, Islamic Azad University, Qeshm Branch, Department of Law.

Orchid Code:

0000-0003-1070-8208

Tel:

Email:

arq119@yahoo.com

ABSTRACT

Background and Aim: new views always open new legal debates, the phenomenon of Internet and global communication is not an exception to this rule. Among these, considering the function and the ever-increasing expansion of the interconnected world of the Internet, the issue of citizens' rights on the Internet is of double importance, considering that the governments and the governments of the countries are practically both agents of the Internet and are surrounded by it all-round, the most overlapping and It deals with the powers of governments and their duties. Based on this, the purpose of this article is to examine the internet rights of citizens with a view to the duties of governments in the domestic and international dimension.

Materials and Methods: This article is descriptive and analytical. Materials and data are also qualitative and data collection was used in collecting materials and data.

Ethical Considerations: In this article, the originality of the texts, honesty and trustworthiness are respected.

Findings: The findings showed that the right to access the Internet, the right to benefit from broadband, the right to anonymity and the right to active presence, campaign and Internet gatherings are supported in international documents. The government's duties are to ensure the rights mentioned in global and regional standards.

Conclusion: Regarding the right to anonymity, the right to receive information on the Internet, new policies and the strengthening of technical infrastructure are needed.

Cite this article as:

Fathollahi N, Rostamifar A, Seraji M. Examining the Internet Rights of Citizens with a View to the Duties of Governments in the Domestic and International Dimension. *Economic Jurisprudence Studies*. 2024.

بررسی حقوق اینترنتی شهروندان با نگاهی به وظایف دولت‌ها در بعد داخلی و بین‌المللی

نوید فتح‌الهی^۱، علی رستمی‌فر^{۲*}، مصطفی سراجی^۳

۱. گروه حقوق عمومی، واحد قشم، دانشگاه آزاد اسلامی، قشم، ایران.

۲. گروه حقوق، واحد قشم، دانشگاه آزاد اسلامی، قشم، ایران.

۳. گروه حقوق، واحد بندرعباس، دانشگاه آزاد اسلامی، بندرعباس، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: پدیده‌های نوین همواره با خود مباحثات حقوقی نوینی را می‌گشایند. پدیده اینترنت و ارتباطات جهانی نیز از این قاعده مستثنی نمی‌باشد. از این میان با توجه به کارکرد و گسترش روزافزون جهان درهم تنیده اینترنت، مسئله حقوق شهروندان در اینترنت از اهمیت دوچندانی برخوردار است. این مسئله با توجه به آنکه دولت‌ها و حاکمیت کشورها عملاً هم کارگزار اینترنت می‌باشند و هم بر آن احاطه همه‌جانبه دارند بیشترین هم‌پوشانی و مواجهه را با اختیارات دولت‌ها و وظایف آن‌ها دارد. بر همین اساس هدف مقاله حاضر بررسی حقوق اینترنتی شهروندان با نگاهی به وظایف دولت‌ها در بعد داخلی و بین‌المللی است.

مواد و روش‌ها: مقاله حاضر توصیفی-تحلیلی است. مواد و داده‌ها نیز کیفی است و از فیش‌برداری در گردآوری مطالب و داده‌ها استفاده شده است.

ملاحظات اخلاقی: در این مقاله، اصالت متون، صداقت و امانت‌داری رعایت شده است.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد حق دسترسی به اینترنت، حق بهره‌مندی از پهنای باند، حق گمنامی و حق حضور فعال، کمپین و تجمعات اینترنتی در اسناد بین‌المللی مورد حمایت قرار گرفته است. وظایف دولت تأمین حقوق مورد اشاره در اسناد بین‌المللی است. با این حال در حقوق داخلی کشورها با اینکه حق دسترسی به اینترنت مورد حمایت قرار گرفته است؛ اما مسئله حق دسترسی به پهنای باند مناسب با توجه به استانداردهای جهانی و منطقه‌ای محل تردید است.

نتیجه: در خصوص حق بر گمنامی، حق بر دریافت اطلاعات اینترنتی نیاز به سیاست‌گذاری‌های نوین و تقویت زیرساخت‌های فنی محسوس می‌باشد.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۲۰۹-۲۲۶

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱/۰۷

تاریخ اصلاح: ۱۴۰۳/۰۱/۱۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۳۰

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۸/۱۰

واژگان کلیدی:

حقوق اینترنت، حاکمیت، گمنامی، پهنای باند، فرصت‌های آموزشی، آزادی اطلاعات.

نویسنده مسئول:

علی رستمی‌فر

آدرس پستی:

ایران، قشم، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد قشم، گروه حقوق.

کد ارکید:

0000-0003-1070-8208

تلفن:

پست الکترونیک:

arq119@yahoo.com

۱. مقدمه

دسترسی به اینترنت به عنوان محقق‌کننده آزادی بیان به رسمیت شناخته می‌شود. پس از آن در رأی صادره در ۱۰ ژوئن سال ۲۰۰۹، شورای قانون اساسی کشور فرانسه حق دسترسی به اینترنت را به رسمیت می‌شناسد این نهاد چنین اظهار می‌کند که: «آزادی ارتباطات که توسط اصل ۱۱ اعلامیه حقوق بشر و شهروند انقلاب کبیر فرانسه مورد حمایت قرار گرفته است آزادی دسترسی به خدمات اینترنتی را به دنبال می‌آورد» (معتدنا، ۱۳۹۵، ۲۱). به عنوان یک منبع جهانی دارای ارزش خدمت عمومی، اینترنت باید در جهت منافع عمومی اداره شود. امروزه همگان برای پیشرفت فعالیت‌های خود به اینترنت تکیه می‌کنند و انتظار می‌رود که به صورت شبکه‌ای یک دست باقی بماند و خدمات آن قابل دسترسی و قابل ارائه بدون تبعیض با قیمت مناسب، امن و معتبر و مداوم باشد. بنابراین تأکید بسیاری بر حقوق و آزادی‌های کاربران، در استفاده از این خدمات می‌شود. با توجه به مطالب یادشده، وظیفه و مسئولیت دولت از یک سو و بخش خصوصی از سوی دیگر این است که حقوق کاربران را رعایت کرده، نه تنها آن‌ها را نقص نکنند؛ بلکه در جهت تحقق هرچه بهتر آن عمل کنند. وظایف دولت‌ها در این زمینه حمایت و ارتقای حقوق یادشده است. دسترسی به اینترنت یکی از مصادیق آزادی بیان است. این پدیده‌ی نوین ارتباطی در حال رشد و شکوفایی و توسعه قرار دارد و می‌رود تا بیشتر از گذشته با خلق شگفتی‌های نوین، ارتباطات و سطح تعاملات انسانی را در جهان، ارتقا ببخشد.

در خصوص حق بر اینترنت، پژوهش‌های متعددی انجام شده است. مهشید یراقی اصفهانی (۱۴۰۰)، در

رشد سریع دانش و تحولات جامعه بشری، امروزه ما را وادار نموده است که همواره و در همه جا به اطلاعات و منابع مهم مورد نیازمان، دسترسی داشته باشیم و بالطبع، مظهر این دسترسی به منابع اطلاعاتی که همانا شبکه اینترنت است نیز می‌بایست همواره در دسترس باشد، از اینجا است که یکی از مهم‌ترین حقوق دنیای مدرن، یعنی حق دسترسی به اینترنت ظهور پیدا می‌کند. برای بیان چگونگی دسترسی به پهنای باند به عنوان یک حق بشری، بازبینی رویدادهای مهمی که قبلاً در حوزه دسترسی به اینترنت اتفاق افتاده‌اند و کنار هم قرار دادن آن‌ها می‌تواند یکی از مؤثرترین راه‌ها باشد. پیش‌بینی اتفاقات نو در حوزه اینترنت یکی از موضوعات اساسی در دنیای فناوری اطلاعات می‌باشد و روشن است که دنیای اینترنت از نخستین روزهای شکل‌گیری هر روز با ایده‌های نو همراه بوده است.

گسترش اینترنت در معنای امروز خود، حاصل تلاش‌های افراد زیادی است. آغاز رسمی تولد این شبکه مهم ارتباطی در جهان، اول سپتامبر ۱۹۶۹ اعلام شده است. بعد از گذشت حدود نیم قرن از به وجود آمدن اینترنت این شبکه به یکی از مهم‌ترین کانال‌های ارتباطی و اطلاعاتی تبدیل شده است. اینترنت یکی از مهم‌ترین ابزارهایی است که تاثیر بسزایی در همه مسائل روز دنیا همچون مسائل اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، ارتباطاتی و ... دارد. رشد و توسعه شبکه اینترنت، حق دسترسی به این پدیده نوین ارتباطی را به وجود می‌آورد.

در همین زمینه، نخستین بار در رای صادر شده از دیوان عالی فدرال ایالات متحده آمریکا، حق

شایسته است. پذیرش این ادعا، برداشت ما از اینترنت را از یک فناوری به یک حق بشری تبدیل می‌کند. با این حال حق دسترسی به اینترنت نه در نظام حقوق داخلی و نه نظام حقوق بین‌المللی جایگاه یک حق مستقل بشری را ندارد. تمایز و نوآوری مقاله حاضر نسبت به پژوهش‌های انجام‌شده این است که هدف مقاله حاضر بررسی حقوق اینترنتی شهروندان با نگاهی به وظایف دولت‌ها در بعد داخلی و بین‌المللی است. سؤال مقاله بدین شکل قابل طرح است که دولت‌ها در قبال حقوق اینترنتی شهروندان چه وظایفی بر عهده دارند؟ مقاله به بررسی سؤال مورد اشاره پرداخته است.

۲. مواد و روش‌ها

مقاله حاضر توصیفی-تحلیلی است. مواد و داده‌ها نیز کیفی است و از فیش‌برداری در گردآوری مطالب و داده‌ها استفاده شده است.

۳. ملاحظات اخلاقی

در این مقاله، اصالت متون، صداقت و امانت‌داری رعایت شده است.

۴. یافته‌ها

یافته‌ها نشان داد حق دسترسی به اینترنت، حق بهره‌مندی از پهنای بان، حق گمنامی و حق حضور فعال، کمپین و تجمعات اینترنتی در اسناد بین‌المللی مورد حمایت قرار گرفته است. وظایف دولت تأمین حقوق مورد اشاره در اسناد بین‌المللی است. با این حال در حقوق داخلی کشورها با اینکه حق دسترسی به اینترنت مورد حمایت قرار گرفته اما مسئله حق دسترسی به پهنای باند مناسب با توجه

مقاله‌ای به بررسی امکان شناخت حق دسترسی به اینترنت به‌عنوان یک حق بشری پرداخته است. مطابق نتایج مقاله مورد اشاره، وجود چنین ابهام حقوقی در راستای موضوعی که به ناچار با زندگی روزمره بشر به‌شدت آمیخته شده است موجب اختلاف در عرصه بین‌المللی شده و می‌تواند از عوامل نقض اساسی حقوق بشر باشد. در این راستا، تدوین یک اعلامیه رسمی از سوی جامعه بین‌المللی که به ارائه یک تعریف ساختار یافته از حق دسترسی به اینترنت بپردازد، پیشنهاد شده است. هم‌چنین باقر انصاری (۱۳۹۹)، در مقاله‌ای، مبانی و محتوا حق دسترسی به اینترنت را مورد بررسی قرار داده است. دیدگاه غالب این است که دسترسی به اینترنت حق افراد است، ولی در مورد محتوای آن مناقشه وجود دارد. با وجود این، می‌توان حق اتصال به اینترنت، اصل بی‌طرفی، حق بی‌نامی، حق استفاده از فناوری رمزگذاری و حق بر امن و شفاف بودن اینترنت را به‌عنوان عناصر اصلی این حق شناخت. هم‌چنین، این حق، به‌طور عمده، جنبه شکلی و ساختاری دارد تا ماهوی. یعنی به اصل دسترسی به اینترنت مربوط است، نه به محتوایی که در نتیجه دسترسی مبادله می‌شود. هم‌چنین خدیجه اکرمی، ولی رستمی، مهدی رضایی و هدی غفاری (۱۳۹۹) در مقاله‌ای، دسترسی به اینترنت را به‌عنوان یک حق مستقل بشری بررسی کرده‌اند. بر اساس نتایج مقاله مورد اشاره، دسترسی به اینترنت خود یک حق اخلاقی بشری است و مستلزم دسترسی همه افراد بدون نظارت و بدون سانسور به این رسانه جهانی است که باید برای کسانی که قادر به تهیه آن نیستند به صورت رایگان ارائه شود. اینترنت باید یک حق جهانی تلقی شود؛ زیرا لازمه داشتن حداقل‌های یک زندگی

به استانداردهای جهانی و منطقه‌ای محل تردید است.

۵. بحث

حق دسترسی به اینترنت که با نام‌های حق پهنای باند یا آزادی اتصال نیز شناخته می‌شود، دیدگاهی است که بر اساس آن همه انسان‌ها باید بتوانند با هدف استفاده از آزادی بیان و دسترسی به حقوق اساسی بشر به اینترنت دسترسی داشته باشند. کشورها مسئول حصول اطمینان از امکان دسترسی به اینترنت هستند و کشوری حق ندارد بدون دلیل دسترسی فردی به اینترنت را محدود کند. در بسیاری از کشورها دسترسی به اینترنت به عنوان یک حق شناخته می‌شود.

۵-۱. حقوق اینترنتی شهروندان

دسترسی به اینترنت، به جهت نقش اساسی که در زندگی امروز بشر برای تحقق حقوق و آزادی‌های فردی و عمومی و رفع نیازهای مختلف مادی و معنوی اشخاص دارد، ارتباط وثیقی با زندگی توأم با احترام و آزادی در دنیای کنونی پیدا کرده است. از این رو، در سطح ملی، کشورهای زیادی، با وضع قانون خاص یا از طریق تفسیر قانون اساسی خود، از آن به عنوان حق شهروندی یا حق بنیادی یا حق اساسی حمایت کرده‌اند. در سطح بین‌المللی نیز این حق یا از طریق تفسیر حقوق بین‌الملل موجود از جمله تفسیر ماده ۱۹ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی در زمره حقوق بشر شناخته شده است یا از طریق رویه قضایی. قطعنامه‌های مجمع عمومی سازمان ملل و شورای حقوق بشر و نیز گزارش‌های گزارشگران ویژه آزادی بیان نیز با عبارت‌های

مختلف بر وجود این حق به‌عنوان یک حق فرعی و مشتق اذعان کرده‌اند و گاهی از آن به‌عنوان حق مستقل نیز نام برده‌اند. در این قسمت به بررسی حقوق اینترنتی شهروندان پرداخته می‌شود.

۵-۱-۱. حق دسترسی

شورای حقوق بشر یکی از نهادهای سازمان ملل است که وظیفه نظارت بر پیشرفت و نقص حقوق بشر را در همه کشورها بر عهده دارد. این شورا دسترسی به اینترنت را در ارتقای حق آزادی بیان و عقیده به رسمیت شناخته است و آن را در قطعنامه‌ای در سال ۲۰۱۲ تصویب نموده است. این قطعنامه با تأکید بر حقوق بشر و آزادی‌های بنیادین به تصویب رسیده است. نکات زیر در این قطعنامه برجسته شده است: (۱) تمامی حقوقی که افراد در محیط خارج از اینترنت دارند، در فضای اینترنت مورد حمایت است. (۲) به رسمیت شناختن ماهیت جهانی اینترنت. (۳) درخواست ترویج و تسهیل دسترسی به اینترنت و همکاری‌های بین‌المللی با هدف توسعه از کشورها. (۴) ترویج دسترسی به پهنای باند اینترنت برای همه افراد همه کشورهای عضو این قطعنامه را امضا نمودند (فرهمنده، ۱۳۸۷).

مبنای حق دسترسی به اینترنت، حق دسترسی آزاد به اطلاعات است. آزادی اطلاعات اصطلاحی است که در دو معنای مشابه ولی متفاوت به کار می‌رود که عدم بررسی دقیق هر از این معانی ممکن است منجر به انحراف در انتقال مطلب شود. در یک برداشت عام آزادی اطلاعات به معنای آزاد بودن عملیات‌های مختلف در خصوص انواع داده‌ها است اعم از انتقال، ذخیره، پردازش و تحلیل. در حالی که در معنای خاص

نمی‌شود و در این زمینه از مفهوم جدید «آزادی اطلاعات»، استفاده می‌شود.

در ایران، حق دسترسی به اطلاعات، در ماده ۵ و ذیل بند سوم قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات (۱۳۸۷)، به رسمیت شناخته شده است (انصاری، ۱۳۹۷). مطابق ماده مورد اشاره «مؤسسات عمومی مکلفاند اطلاعات موضوع این قانون را در حداقل زمان ممکن و بدون تبعیض در دسترس مردم قرار دهند».

در خصوص محتوای حق دسترسی به اطلاعات این اتفاق نظر وجود دارد که دسترسی به اطلاعات موجود در مؤسسات عمومی مهم‌ترین عنصر این حق است؛ اما در خصوص اینکه آیا حق مذکور هم‌چنین به این معنا است که شخصی که به اطلاعات دولتی دسترسی پیدا می‌کند می‌تواند نسخه‌ای از اطلاعات را برای خود تهیه کند یا می‌تواند اطلاعاتی را که در اختیارش قرار گرفته است منتشر کند یا از آن اطلاعات برای مقاصد تجاری یا غیرتجاری استفاده کند، اختلاف نظر وجود دارد. برای مثال، ماده ۲ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات، انتشار اطلاعات قابل دسترس را تابع قوانین مربوط دانسته است نه قانون مذکور (انصاری، ۱۳۹۷).

موضوع این مقاله جریان فرامرزی اطلاعات است که مفهومی عام‌تر از داده‌های دولتی را شامل می‌شود. بنابراین در هر کجا که اصطلاح آزادی اطلاعات به کار رفته است، منظور جریان آزاد اطلاعات است.

۵-۱-۲. حق دریافت پهنای باند مناسب

دسترسی به پهنای باند از عوامل رشد و توسعه اقتصادی کشورها است که اکثریت جهان امروز از آن

و محدودتر آزادی اطلاعات در معنای دسترسی به اطلاعات موجود در مؤسسات عمومی و دولتی به کار می‌رود که در این خصوص کشورهای مختلف با عناوین مختلف، قوانینی تصویب کرده‌اند. بنابراین اصطلاح آزادی اطلاعات از نظر اصولی، مشترک لفظی است و برای دو معنای متفاوت به کار می‌رود.

با توجه به گمراه‌کننده بودن اصطلاح آزادی بیان، بعضی از کشورها، عنوان دیگری در خصوص معنای خاص این آزادی استعمال کرده‌اند که بیانگر محتوای آن نیز هست. مثلاً فرانسه از عنوان «آزادی دسترسی به اسناد اداری» استفاده کرده است.

بیشتر کشورهای اروپایی (نظیر کرواسی و ترکیه)، آفریقایی (همانند گینه)، آسیایی (از جمله هند، بنگلادش، نپال و مغولستان) و آمریکای لاتین نیز از اصطلاح «دسترسی به اطلاعات» استفاده کرده‌اند. اصطلاح آزادی اطلاعات در کشورهای انگلیسی زبان نظیر انگلستان و کانادا و کشورهای آلمان، اتریش و سوئیس متداول است (انصاری، ۱۳۹۷).

آزادی مطبوعات معمولاً، در معنای امکان اشاعه آزادانه اخبار و اطلاعات، از طریق روزنامه‌ها و مجله‌ها به کار می‌رود و یکی از آزادی‌های فردی در آزادی‌های بنیادی و عمومی کلاسیک به شمار می‌رود (معمدنژاد و همکاران، ۱۳۸۸). آزادی مطبوعات در سال‌های اخیر گستره معنایی وسیع‌تری پیدا کرده است و وسایل ارتباطی جدید، نظیر سینما، رادیو و تلویزیون و اینترنت را که در کنار روزنامه‌ها و مجله‌ها به انتقال اطلاعات و اندیشه‌ها می‌پردازند، در بر گرفته است. به همین سبب، مفهوم قدیمی «آزادی مطبوعات»، دیگر تمام ابزارهای ارتباطی را شامل

بی‌بهره‌اند. برگزاری دو اجلاس سران دربارهٔ جامعهٔ اطلاعاتی و مسائل مطرح شده در این اجلاس در نوع خود اجلاسی بی‌همتا است. سازمان ملل متحد در زمینهٔ اجلاس‌های سران نقشی انکارناپذیر داشته و هم‌اکنون نیز مدیریت تحولات را بر عهده گرفته است. این سازمان به طور رسمی پس از اجلاس سران جامعهٔ اطلاعاتی، حق دسترسی به اینترنت را در سال ۲۰۱۱ به‌عنوان حق بشری اعلام نمود. در سال ۲۰۱۱، مجمع بین‌المللی سازمان ملل اعلام کرد که اینترنت حق اساسی و بنیادی بشری است که به اشخاص این فرصت را می‌دهد حق آزادی‌شان را با ابراز عقاید و نظراتشان بیان کنند.

فرانک لارو گزارشی را برای هفدهمین جلسهٔ شورای حقوق بشری سازمان ملل با این عنوان نوشت: «گزارش ویژه در مورد گسترش و محافظت از حق آزادی بیان» (لارو، ۲۰۱۱). این گزارش حاوی موارد محکمی در مورد حق دسترسی به اینترنت می‌باشد که همین موضوع باعث شد تلاش‌هایی در سال‌های اخیر انجام شود تا دسترسی به اینترنت برای همگان در سراسر جهان امکان‌پذیر شود. با توجه به اینکه شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد، قطعنامه‌ای غیرالزام‌آور را صادر و تصویب کرده بود و کشورهایی را که عمداً دسترسی به اینترنت شهروندان‌شان قطع یا مختل می‌کنند محکوم کرد؛ اما کشورهایی از جمله روسیه، چین، عربستان سعودی، آفریقای جنوبی و هند مخالف آن بودند. این قطعنامه صراحتاً اقداماتی که برای جلوگیری از مختل کردن و یا قطع کردن دسترسی به انتشار اطلاعات آنلاین انجام می‌شود را محکوم نمود. بیش از ۷۰ کشور از این قطعنامه حمایت کردند.

سازمان ملل متحد با تصویب این قطعنامه گسترش فناوری را به رسمیت شناخت که پتانسیل بسیار زیادی برای سرعت بخشیدن به پیشرفت انسان دارد. سازمان ملل متحد نمی‌تواند قطعنامه‌ای را از نظر قانونی اجرا کند. در عوض، این سازمان دستورالعملی را برای ارائه به کشورهای شرکت‌کننده فراهم نمود و بر هر کشوری که ممکن است دیدگاه‌های مخالف داشته باشد اعمال فشار می‌کند. این دستورالعمل به‌طور کلی در مورد این است که دولت‌ها باید قوانین را در مورد دسترسی به اینترنت و گسترش دسترسی همگانی به پهنای باند تصویب کنند. این قطعنامه همچنین تعدادی از مسائل را برجسته نموده است:

- (۱) موضوع آزادی بیان در اینترنت؛ (۲) تأکید بر تضمین آزادی و امنیت در اینترنت؛ (۳) تضمین پاسخ‌گویی برای همه موارد نقض حقوق بشر و سوءاستفاده از افراد متعهد برای اعمال حقوق انسانی خود؛ (۴) تأکید بر اهمیت حریم خصوصی آنلاین؛ (۵) تأکید بر اهمیت آموزش و پرورش برای زنان و دختران در زمینه‌های فناوری‌های موجود.

این قطعنامه گام مثبتی برای تثبیت دسترسی همهٔ افراد جهان به اینترنت و گسترش دسترسی به پهنای باند است. طبق گزارش سازمان شورای اقتصادی اجتماعی سازمان ملل، پس از گذشت چهار سال از تصویب این قطعنامه تغییرات عمده‌ای در شاخصه‌های اصلی دسترسی و استفاده از فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات توسط بخش خانگی و افراد پدید آمده است و شاهد گسترش قابل توجه شبکه‌های پهنای باند و افزایش دسترسی همگانی به اینترنت هستیم.

۵-۱-۳. حق گمنامی (ناشناسی) در اینترنت

گمنامی به‌عنوان یک واژه می‌تواند انواعی داشته باشد که منطبق بر هر کدام قواعد حقوق بشر و حدود آزادی بیان و حریم خصوصی الزامات گوناگونی داشته باشد برای مثال می‌توان گمنامی را بر دو مبنا استوار ساخت ۱. هدف ۲. انگیزه. یعنی گوینده و نویسنده ممکن است به خاطر نگرانی از هزینه‌ها و پیامدهایش تمایل به ناشناس بودن داشته باشد. برخوردها می‌تواند از طرف دولت رسانه‌ها یا از طرف اشخاص حقیقی و حقوقی باشد و از طرف دیگر متن و مطلب می‌تواند سیاسی و اقتصادی و یا اجتماعی باشد و هر یک از این عرصه‌ها شرایط خودشان را دارند. انگیزه می‌تواند اخلاقی بوده و کاربر به‌لحاظ فزونی خواسته ناشناس باشد. زمانی ممکن است نویسنده هنوز موقعیت و شهرتی ندارد اما مطلب قابل توجهی برای ارائه دارد. لذا ابتدا پیام و متنش را ترویج و مقبول می‌کند سپس به لحاظ قوت و رواج آن معروف و مشهور می‌گردد. بنابراین از تقاطع انگیزه و هدف می‌توان به مدلی برای انواع گمنامی دست یافت. برای هر یک از آن‌ها در فضای مجازی عرصه‌ها و محدودیت‌هایی قائل شد، چنین دسته‌بندی‌ها می‌تواند مبنایی برای بهینه‌سازی و قانونمند کردن اینترنت از نظر حقوق داخلی حقوق بین‌الملل و حقوق بشر قرار گیرد. شاخص‌ها و معیارهای دیگری نیز می‌تواند برای گمنامی در اینترنت قائل شد مثلاً به‌لحاظ تأثیر و نتایج گمنام بودن کاربر در مسائل گوناگون اجتماعی و فرهنگی، ایجاد زمینه‌های خشونت و جرم و یا حل مسائل کشوری و ملاک‌هایی از این دست.

یکی از مفاهیمی که معمولاً مشابه یا حتی گاه معادل حق بر گمنامی فرض می‌شود حق بر فراموشی است که در زیر به صورت مختصر تعریف و سپس تفاوت‌های آن با حق بر گمنامی بیان می‌گردد.

«حق فراموش شدن حقی است که براساس آن میتوان درخواست حذف اطلاعاتی را نمود که مربوط به زندگی خصوصی، ارتکاب جرائم، ارسال مضامین نابخردانه مشتمل بر عکس، فیلم و مواردی از این قبیل است. این حق که مطلق نیست، سابق چندانی در نظام حقوقی کشورها ندارد؛ ولی در برخی کشورهای خصوصاً کشورهای اروپایی در بعضی پرونده‌ها به آن استناد گردید و عملاً دادگاه‌ها را در این خصوص با چالش اجرای این حق مواجه ساخت» (قبولی درافشان و دیگران، ۱۳۹۷).

همانگونه که ملاحظه می‌گردد حق بر فراموش شدن حقی ناظر به زمان گذشته است ولی حق بر گمنامی حقی است که نسبت به تمامی زمان‌ها قابل اعمال است برای اعمال حق بر گمنامی ابزارهایی در اختیار کاربران است که خود آن‌ها به راحتی می‌توانند حق خود را اعمال کنند؛ اما برای اعمال حق بر فراموش شدن مراجعه به دادگاه نیاز است که همان نیز چالش برانگیز است؛ اما برای به چالش کشیدن حق بر گمنامی باید به دادگاه رجوع کرد و همان‌گونه که خواهیم دید عدم مراجعه به دادگاه برای زائل کردن حق بر گمنامی می‌تواند برای ضابطین چالش حقوقی ایجاد کند. هم‌چنین حق بر فراموشی به دلیل اینکه ممکن است آزادی بیان را محدود کند و موجب سانسور گردد در برخی کشورها مانند ایالات متحده مورد پذیرش قرار نگرفته است؛ اما آزادی بیان یکی

فرهنگ عمومی ضمانت اجرای اصلی قوانین است که در فضای مجازی نیز باید کاربران یا همان شهروندان جهانی برای حسن استفاده از قابلیت اینترنت آموزش دیده و مسئولیت‌پذیری را درونی کنند (مهرپور و همکاران، ۱۳۸۰). چنین ایدئال‌هایی در روح و جسم و مواد منشور جهانی حقوق بشر موجود است و کم نیستند کشورها و نظام‌های آموزشی تخصصی و عمومی و رسانه‌ای که این اهداف و ایدئال‌ها را اساس فعالیت خود قرار داده‌اند.

۵-۱-۴. حق داشتن تجمع، کنفرانس، کمپین و پتیشن در اینترنت

با گسترش استفاده از اینترنت، بخش قابل توجهی از زندگی مردم در فضای مجازی شکل می‌گیرد و فضای مجازی بخش جدایی‌ناپذیر زندگی افراد شده است. هرچه استفاده از اینترنت افزایش می‌یابد، کارکردهای نوینی پدید می‌آید که شاید پیش از این وجود نداشته یا کمتر مورد توجه بوده است. از جمله کارکردهای جدید اینترنت، تجمعات در فضای مجازی است.

امروزه تجمعات مجازی به‌عنوان پدیده‌ای نوین مورد استقبال و توجه کاربران قرار گرفته است و روزبه‌روز اقبال عمومی به آن افزایش می‌یابد. از جمله دلایل گسترش تجمعات مجازی را می‌توان بدین شرح دانست:

- تجمعات مجازی به سهولت قابل تشکیل و عضوگیری هستند، یعنی با چند کلیک ساده به وجود می‌آیند و می‌توانند به سرعت عضوگیری نمایند.

- دامنه شرکت‌کنندگان در تجمعات مجازی محدود به مکان خاصی نیست. برخلاف تجمعات سنتی که غالباً محدود به اعضای یک شهر یا یک محله خاص

از مبانی حق بر گمنامی است و هم‌چنین برای اولین بار در دیوان عالی ایالات متحده آمریکا رسمیت یافت.

قوانین داخلی و بین‌المللی و حقوق بشر برای ساماندهی ایمن‌سازی فضای مجازی با موارد بسیار متفاوتی روبه‌رو هستند. گاهی کاربر می‌تواند با سوءاستفاده از آزادی بیان و عقیده و حریم خصوصی و حق بر گمنامی، جرائمی از جمله تروریسم و قاچاق مرتکب شود کاربر ممکن است به‌طور ناشناس به‌زعم خود برای عدالت و امنیت و آزادی مطالبی در اینترنت نشر دهد که پسند برخی اشخاص قدرت‌ها و شرکت‌ها واقع نگردد و با عکس‌العمل‌های منفی و پرهزینه مواجه شود. در دهه اخیر در جنبش‌های سیاسی اجتماعی به خصوص در شمال آفریقا، آسیا و حتی در بقیه دنیا و ایران اینترنت نقش بسیار وسیعی برای بسیج مردم و آوردن آن‌ها به خیابان‌ها بازی کرده است (عباس‌زاده، ۱۳۹۳). از این رو دو بازیگر اصلی برای تعیین و حفظ حق و تکلیف در این عرصه دخیل می‌باشند. اول دولت‌ها قوای حاکم و محاکم و سازمان‌های بین‌المللی که شان حقوقی و سیاسی دارند و دوم سایت‌ها و بسترهای اینترنتی از لحاظ علمی و فنی توان کنترل دارند. بنابراین برای استفاده بهینه از ظرفیت بسیار عظیم و بین‌المللی فضای مجازی که بزرگ‌ترین و عجیب‌ترین پدیده تمدن بشری است و کاهش و کنترل آسیب‌هایش، همکاری نزدیکی بین سایت‌ها و قدرت‌های حاکم لازم است. علاوه بر این دو بازیگر باید به نقش سومی نیز توجه نمود که در عمل نقش او خیلی مهمتر است و آن کاربران هستند که عملاً تبدیل به شهروندان جهانی شده‌اند (عیوضی و همکاران، ۱۳۹۱). هم‌چنان‌که در دنیای واقعی اجتماعی اخلاق و تربیت و

امروزه حقوق بشر همان‌طور که به‌صورت برون-خطی (آفلاین) اعمال می‌گردد، به‌صورت برخط (آنلاین) نیز قابل اعمال است. فضای مجازی و رسانه‌های اجتماعی آنلاین یک عامل مهم در حرکت جوامع به سمت دموکراسی محسوب می‌شود. امروزه فراهم ساختن محیط آنلاین برای استفاده شهروندان از رسانه‌های گروهی آنلاین و خدماتی که به‌منظور مشارکت آن‌ها در فرایند شکل‌گیری و اتخاذ تصمیمات ارائه می‌گردد از ضروریات دموکراسی محسوب می‌شود. اینترنت باعث سهولت اعمال حقوق بشر می‌شود و این امکان را فراهم می‌آورد تا افراد بتوانند از حقوق و آزادی‌های خود به‌طور کامل بهره‌مند شوند. در واقع اینترنت ابزاری است تا افراد به وسیله آن حق آزادی عقاید و آزادی بیان خود را اعمال کنند. هم‌چنین امروزه ممکن است ارتباط شهروندان و کنش متقابل آن‌ها در فضای مجازی شکل گیرد و منجر به ایجاد گردهم‌آیی‌ها و تجمعات آنلاین در موضوعات مختلف گردد. مردم و به‌ویژه نمایندگان جامعه مدنی و مدافعان حقوق بشر، به‌طور روزافزون برای دسترسی به اطلاعات، انتشار موضوعات مورد نظر، کنش متقابل، برقرار کردن ارتباط و انجمن نمودن متکی به شبکه‌های اجتماعی و دیگر ابزارهای فضای مجازی هستند. گزارشگر ویژه سازمان ملل در رابطه با آزادی عقیده و بیان در سال ۲۰۱۱ چنین بیان کرده است: «اینترنت مهم‌ترین ابزار در قرن بیست‌ویکم برای افزایش شفافیت و اداره قدرت، دسترسی به اطلاعات و سازمان‌دهی شهروندان فعال در مشارکت در ساخت جامعه دموکراتیک محسوب می‌شود».

هستند، تجمعات مجازی فرامکانی بوده و برای افراد با عقاید و سلیق مشترک این امکان را فراهم می‌نماید تا از نقاط مختلف جهان گرد هم جمع شوند.

- تشکیل و عضویت در تجمعات مجازی احتیاج به صرف انرژی و هزینه زیادی ندارد و افراد می‌توانند در هر ساعتی از شبانه‌روز به آن دسترسی پیدا کنند.

- افراد با عضویت در تجمعات مجازی می‌توانند صدای خود را به گوش افراد بیشتری در اقصی نقاط جهان برسانند.

- با استفاده از اینترنت می‌توان حق آزادی تجمعات را با ابزارهای گوناگونی از نوشتار و گفتار گرفته تا فیلم و تصویر اعمال کرد.

- از جمله مهم‌ترین دلایل گستردگی تجمعات مجازی کم‌خطر بودن آن‌ها است. به‌ویژه در جوامع استبدادی و تمامیت‌خواه که تجمعات سنتی با محدودیت بسیاری مواجه است و حاکمیت، بسیاری از تجمعات سیاسی و مخالف را بر نمی‌تابد و با آن‌ها با شدیدترین نحو برخورد می‌کند، تجمعات مجازی ابزار کم‌خطرتری برای افراد است تا بتوانند با پیوستن به یکدیگر به بیان خواسته‌های خود بپردازند.

- از دیگر دلایل گسترش روزافزون تجمعات مجازی امکان فعالیت به‌صورت ناشناس است، گاهی افراد به دلایل مختلفی تمایل به فعالیت علنی و آشکار به‌ویژه در موضوعات حساسیت‌برانگیز ندارند و از طرف دیگر برخی ضرورت‌ها ایجاب می‌کند تا حضور فعالانه‌ای داشته باشند. فضای مجازی با فراهم آوردن امکان فعالیت به‌صورت ناشناس و یا با نام مستعار کمک شایانی به این افراد کرده است.

همان‌طور که ماینا کیای گزارشگر ویژه سازمان ملل در رابطه با حق آزادی انجمن‌ها و تجمعات مسالمت‌آمیز، در گزارش سال ۲۰۱۲ خود بیان می‌کند: «حق آزادی انجمن‌ها و تجمعات مسالمت‌آمیز می‌تواند از طریق تکنولوژی‌های نوین از جمله اینترنت اعمال شود و این حق باید مورد شناسایی واقع گردد» (کیای، ۲۰۱۲، ۲). برای فهم مفهوم تجمعات آنلاین ما از اصطلاحاتی مانند گردهمایی، میتینگ، ملاقات و همچنین اعتراض استفاده می‌کنیم. در دنیای واقعی تمایز تجمعات با مفاهیم مشابه کار دشواری است و در فضای مجازی و آنلاین این امر دشوارتر است چرا که در هیچ کجا تعریفی از این تجمعات ارائه نشده است و تفکیک دقیق بین آنچه تجمع است و آنچه تجمع نیست بسیار سخت است.

آزادی تجمعات در فضای مجازی مربوط است به استفاده افراد از فناوری اطلاعات و ارتباطات به منظور اعمال حق آزادی تجمعات خود چه به صورت آنلاین و چه به صورت آفلاین. مثال‌های بسیاری وجود دارد که افراد از اینترنت برای سازمان‌دهی و گردهمایی در موضوع مشخص استفاده کرده‌اند به‌ویژه زمانی که گردهم‌آیی‌های فیزیکی غیر ممکن و یا خطرناک بود. گردهم‌آیی‌های مجازی و سازمان‌دهی آنلاین تجمعات و یا استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات برای موضوعات سیاسی و اجتماعی به آغاز هزاره سوم و در برخی کشورها به پیش از آن بر می‌گردد. جامعه مدنی و گروه‌های با علایق مشترک از گروه‌های ایمیلی و لیست ایمیل برای به اشتراک گذاشتن اطلاعات سازمان‌دهی اعتراضات و الحاق به اعلامیه‌ها استفاده می‌کنند و به وسیله وبلاگ‌ها و شبکه‌های

امروزه عرصه عمومی در شبکه‌های اجتماعی و گروه‌های مجازی شکل می‌گیرد. هر عده‌ای که احساس کنند یک نوع قرابت ذهنی، عاطفی و ادراکی دارند فارغ از اینکه فرزندان یک خانواده یا اعضای یک کلاس باشند یا کسانی که با یکدیگر یک کتاب می‌خوانند یا علاقه‌مند به یک نویسنده هستند یا یک گرایش خاص سیاسی دارند، همه این‌ها می‌توانند با یکدیگر جمع شده و در یک فضای مجازی به کنش و واکنش با یکدیگر بپردازند (خانیک، ۱۳۹۴). اینترنت می‌تواند فرصت‌ها و قابلیت‌های شهروندان و شبکه‌وندان را برای تشکیل تجمعات افزایش دهد. فضای مجازی اشکال جدیدی از بیان دیدگاه‌ها و نقطه نظرات سیاسی را در جوامع به وجود آورده است. امروزه به‌جای شیوه‌های سنتی اعتراض‌های سیاسی از قبیل تظاهرات و فعالیت‌های خیابانی، شهروندان شروع به استفاده از اینترنت می‌کنند تا به نشانه بیان اعتراض خود وبسایت‌ها و سرویس‌های آنلاین شرکت‌های دولتی یا خصوصی را مورد هدف قرار دهند. برای مثال از طریق قفل کردن وبسایت‌ها و سرویس‌های آنلاین یا از طریق ارسال پنهانی پیام‌های سیاسی در درون وبسایت‌های یک انجمن منجر به شکل‌گیری اعتراض می‌شوند. البته مقامات عمومی باید استانداردهایی تهیه کنند تا مشخص شود که کدام شیوه‌های اعتراض به صورت آنلاین علیه شرکت‌های دولتی و خصوصی منطقی و مشروع است و کدام نیست. همچنین باید مشخص شود چگونه اصولی که در دنیای آفلاین تنظیم شده‌اند می‌توانند تبدیل به شیوه‌ها و استانداردهایی برای دنیای آنلاین شوند (اشنایدر، ۲۰۱۲).

۳- شبکه‌های چت اینترنتی (چت روم)، مانند چت روم سوپا که در آن به بحث دربارهٔ قانون‌گذاری اینترنتی پرداخته می‌شد.

۴- دادخواست ایمیلی به منظور درخواست از دولت.

ممکن است تصور شود گروه‌های فیس‌بوکی (شمارهٔ ۱) انجمن شبکه‌ای افراد هستند که گرد هم جمع شده‌اند و موضوع مشخصی دارند. هشتگ‌های توئیتر (شماره ۲) و چت روم‌ها (شمارهٔ ۳) تجمعات آنلاین یا میتینگ افراد است و دادخواست‌های ایمیلی یک اعتراض آنلاین محسوب می‌شود؛ اما طبقه‌بندی این مثال‌ها به صورت مطلق کار آسانی نیست. برای مثال، گروه‌های فیس‌بوک و هشتگ‌های توئیتر می‌تواند محلی برای میتینگ افراد و در نتیجه یک تجمع محسوب شود. چت روم‌ها به طور معمول به عنوان میتینگ و تجمع افراد شناخته می‌شود؛ اما در عین حال می‌تواند انجمن افراد با خواست مشترک را تشکیل دهد. اعتراض آنلاین از طریق دادخواست اینترنتی در عین حال ممکن است یک تجمع نیز محسوب شود. بنابراین نمی‌توان چنین مثال‌هایی را به صورت مطلق طبقه‌بندی کرد.

پیچیدگی‌های درآمیخته شده با مفاهیم انجمن و تجمع و دشواری در تفکیک آن‌ها بیان‌گر آن است که باید رویکرد یکسانی در برابر این دو حق اعمال گردد. چراکه این دو حق شباهت‌ها و وابستگی‌های بسیاری دارند و اجرای این حقوق با چالش‌ها و موقعیت‌های مشابهی روبه‌رو می‌شود. در فضای واقعی نیز تجمعات و انجمن‌ها به عنوان اشکال مختلف آزادی‌های گروهی ارتباط تنگاتنگی با یکدیگر دارند؛ ولی در فضای مجازی به دلیل پیچیدگی‌ها و ویژگی‌های خاص این فضا ارتباط این دو حق بسیار

اجتماعی مخاطبان بیش‌تری را به دست می‌آورند. می‌توان گفت تجمعات مجازی یکی از اشکال بیان جمعی است که براساس آن افراد با اهداف مشترک در یک محیط مجازی گرد هم جمع می‌شوند و به تبادل نظر و بیان خواسته‌های خود می‌پردازند. تجمعات مجازی با توجه به هدف آن ممکن است به صورت موقت و یا غیرموقت تشکیل شود. در تجمعات موقت افراد پس از حصول نتیجه پراکنده می‌شوند. طول مدت تجمعات مجازی ممکن است چند لحظه بیشتر نباشد مانند حملات اعتراضی به سایت‌های دولتی و یا ممکن است برخی تجمعات تا سال‌ها وجود داشته باشند و یا حتی تجمعی دائمی باشد. به طور کلی تجمعات مجازی تا حصول هدف مورد نظر پابرجا می‌مانند. به عنوان مثال کمپینی که برای آزادی یک روزنامه‌نگار یا برای پایان جنگ در یکی از شبکه‌های اجتماعی (مانند فیس‌بوک) تشکیل می‌شود تا زمانی که هدف مورد نظر محقق نشده است وجود خواهد داشت؛ هرچند سال‌ها به طول انجامد. همین نامعلوم بودن مدت تجمعات آن‌ها را به مفهوم انجمن نزدیک می‌کند؛ اما باید گفت هرچند در تجمعاتی مانند گروه‌های شبکه‌های اجتماعی و تالارهای گفت‌وگو ممکن است عضویت افراد دائمی باشد؛ اما حضور کاربران عضو دائمی نیست. به این مثال‌ها توجه کنیم:

۱- گروه‌های فیس‌بوک که بر پایهٔ گردهم‌آیی افراد با علایق مشخص به وجود می‌آید؛ مانند گروه‌های طرفداران محیط زیست سالم.

۲- مباحث مطرح‌شده در هشتگ‌های توئیتر؛ مانند هشتگ مربوط به ادای احترام به کشته‌شدگان حملات تروریستی.

واقعی، می‌تواند تأثیرگذاری بیشتری داشته باشد و راحت‌تر به اهداف مورد نظر خود دست یابد. به این صورت که افراد از طریق تجمعات مجازی می‌توانند صدای خود را به گوش افراد بیشتری در سراسر جهان برسانند و هم‌زمان از طریق تجمعات فیزیکی می‌توانند افرادی را که به اینترنت دسترسی ندارند؛ ولی از نظر فکر و عقیده مانند هم هستند با خود همراه کنند.

۵-۲. وظایف دولت‌ها در حمایت از حقوق اینترنتی شهروندان

در سطح بین‌المللی با دو نوع حمایت از حقوق بشر مواجه هستیم: ۱- نهادهای مبتنی بر معاهده؛ و ۲- نهادهای مبتنی بر منشور. در ادامه بررسی این دو پرداخته می‌شود.

الف: نهاد مبتنی بر معاهده

«نهادهای مبتنی بر معاهدات نهادهایی هستند که در متن معاهدات و کنوانسیون‌های متعدد پیش‌بینی شده‌اند و وظیفه رسیدگی به گزارش‌های دوره‌ای کشورهای عضو و ارائه تفاسیر مربوط به مواد کنوانسیون‌ها را بر عهده دارند از مهم‌ترین این نهادها می‌توان به کمیته حقوق بشر اشاره کرد که بر اساس میثاق بین‌المللی حقوق مدنی-سیاسی تشکیل شده است» (والاس و همکاران، ۱۳۹۲).

نظریه عمومی شماره ۳۴ کمیته حقوق بشر که در ۱۲ سپتامبر سال ۲۰۱۱ منتشر شد به صورت گسترده و مستدل ماده ۱۹ میثاق را در ۵۲ بند مورد تشریح و تفسیر کرده است. اساس این تفسیر شرح مصادیق گوناگون و دقیق آزادی بیان و محدودیت‌های آن می‌باشد و به صراحت مسائل

بیش‌تر و پیچیده‌تر است به طوری که تفکیک این دو را از هم بسیار دشوار می‌سازد.

سؤالی که مطرح می‌گردد این است که آیا تجمعات مجازی صرفاً فعالیتی است که در فضای آنلاین شکل می‌گیرد و هیچ ارتباطی با فضای واقعی ندارد و یا این دو فضا با یکدیگر تعامل دارند؟ آیا تجمعات مجازی می‌تواند جایگزین تجمعات متداول در فضای واقعی شود و یا به حذف آن‌ها منجر گردد؟ در پاسخ به این سؤالات باید گفت فضای مجازی جای فضای جغرافیایی را نخواهد گرفت در واقع کنشگری اینترنتی نوعی کنشگری اجتماعی است که در فضای واقعی نیز انعکاس می‌یابد (خانیک و همکاران، ۱۳۹۲). هیچ کس نمی‌تواند این را بگوید که تجمعات مجازی و اینترنتی می‌تواند کاملاً جای ملاقات رودررو را بگیرد. فیلم و تلویزیون نمی‌تواند جای تئاتر زنده را به طور کامل بگیرد. هیچ جایگزینی برای حضور فیزیکی و تظاهرات و تجمعات زنده وجود ندارد. اینترنت یک تکنولوژی پویا و جدید را به جهان عرضه کرده است تا افراد بتوانند با استفاده از آن به اعمال حق خود بپردازند. برخی معتقدند اینترنت و سایر ابزارهای ارتباطی مکمل حوادثی هستند که در خیابان و در فضای واقعی اتفاق می‌افتد. تکنولوژی نمی‌تواند جایگزینی با همان تأثیر برای ملاقات‌های چهره به چهره، رژه رفتن در کنار هم، ایجاد انجمن‌ها، لابی کردن باهم و اعتراض کردن باشد. بسیاری از تجمعات مجازی زمینه‌ساز تشکیل تجمعات در فضای واقعی می‌گردد و این امکان وجود دارد که تجمعات به صورت موازی هم در فضای مجازی و هم در فضای واقعی فعالیت کنند. اگر تجمعی، هم از امکانات فضای مجازی استفاده کند و هم از قابلیت‌های فضای

موبایل، اساساً شیوه‌های ارتباطی را در سراسر جهان تغییر داده است. اکنون یک شبکه جهانی برای تبادل افکار و عقاید وجود دارد که لزوماً متکی به واسطه‌های رسانه‌های جمعی سنتی نیست.

کشورهای طرف باید تمام اقدامات لازم را برای تقویت استقلال این رسانه‌های جدید و اطمینان از دسترسی افراد به آن‌ها انجام دهند.

۳۹- کشورهای طرف باید اطمینان حاصل کنند که چارچوب‌های قانونی و اداری تنظیم وسایل ارتباط جمعی با مفاد بند ۳ مطابقت دارد. سیستم‌های نظارتی باید اختلافات بین بخش‌های چاپی و رادیویی و اینترنت را در نظر داشته باشند.

۴۴- روزنامه‌نگاری عملکردی است که طیف گسترده‌ای از بازیگران، از جمله خبرنگاران و تحلیلگران تمام‌وقت حرفه‌ای و هم‌چنین وبلاگ‌نویسان و سایر افرادی که به‌صورت خود چاپ در قالب چاپ، اینترنت یا جاهای دیگر و سیستم‌های عمومی دولت فعالیت می‌کنند، مشترک است. ثبت نام یا صدور مجوز برای روزنامه‌نگاران با بند ۳ سازگار نیست. برنامه‌های اعتباربخشی محدود فقط در موارد ضروری مجاز است تا دسترسی ممتاز روزنامه‌نگاران به مکان‌ها و یا حوادث خاص را فراهم کند. چنین طرح‌هایی باید به گونه‌ای اعمال شود که تبعیض‌آمیز نباشد و با ماده ۱۹ و سایر مفاد میثاق سازگار باشد، بر اساس معیارهای عینی و با در نظر گرفتن اینکه روزنامه‌نگاری کارکرد مشترک طیف وسیعی از بازیگران است.»

همان‌طور که ملاحظه می‌شود چند بند از مجموعه ۵۲ بندی نظریه عمومی شماره ۳۴ کمیته حقوق بشر

مربوط به اینترنت را در چند بند مورد توجه قرار داده است که حق بر گمنامی در اینترنت به خوبی از آن‌ها قابل استنباط است. ذیلاً برخی از بندهای نظریه عمومی ۳۴ مورد استناد قرار می‌گیرد.

پاراگراف ۲ از همه اشکال بیان و وسایل انتشار آن‌ها محافظت می‌کند. این اشکال شامل زبان گفتاری، نوشتاری و اشاره و بیان غیر کلامی مانند تصاویر و اشیا هنری است. وسایل بیان عبارت‌اند از کتاب، روزنامه، جزوه، پوستر، بنر، لباس و موارد ارسالی قانونی. آن‌ها شامل همه اشکال بیان بصری سمعی و بصری و هم‌چنین الکترونیکی و مبتنی بر اینترنت هستند.

مطبوعات آزاد، بدون سانسور و بدون مانع یا سایر رسانه‌ها در هر جامعه برای اطمینان از آزادی عقیده و بیان و برخورداری از سایر حقوق میثاق ضروری است. این یکی از ارکان جامعه دموکراتیک است. میثاق از حقی برخوردار است که به موجب آن رسانه ممکن است اطلاعاتی را دریافت کند که بر اساس آن می‌تواند عملکرد خود را انجام دهد.

برقراری ارتباط آزادانه اطلاعات و ایده‌ها در مورد مسائل عمومی و سیاسی بین شهروندان، نامزدها و نمایندگان منتخب ضروری است. این به معنای مطبوعات آزاد و سایر رسانه‌ها است که می‌توانند در مورد مسائل عمومی بدون سانسور و محدودیت اظهار نظر کنند و افکار عمومی را آگاه کنند. عموم مردم نیز حق دریافت متناظر با خروجی رسانه را دارند.

کشورهای طرف باید در نظر بگیرند که پیشرفت فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی، مانند اینترنت و سیستم‌های انتشار اطلاعات الکترونیکی مبتنی بر

مقوله آزادی بیان را به طور عام و در اینترنت به طور خاص مورد توجه و تأکید قرار داده که حق بر گمنامی از آن‌ها قابل استنباط است.

ب: نهادهای مبتنی بر منشور

یکی از سازوکارهای مبتنی بر منشور برای حمایت از حقوق بشر شورای حقوق بشر است: کمیسیون حقوق بشر اعلامیه جهانی حقوق بشر را تهیه کرد و تا سالیان متمادی نیز یعنی تا سال ۲۰۰۶ به حیات خود ادامه داد.

گزارشگر ویژه شورای حقوق بشر در زمینه آزادی بیان دیوید کای در سال ۲۰۱۸ در گزارشی تکمیلی در راستای گزارش پیشین خود گزارشی در مورد ارزیابی وضعیت رمزگذاری و گمنامی منتشر نمود که در زیر برخی از مهم‌ترین بخش‌های این گزارش آورده می‌شود.

گزارش سال ۲۰۱۵ نشان داد که تعهدات یک کشور در احترام و تضمین حقوق آزادی عقاید و بیان و حریم خصوصی، شامل وظیفه محافظت از رمزگذاری است. هر دو حقوق عقاید و بیانات مطابق با میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (ICCPR)، اعلامیه جهانی حقوق بشر (UDHR)، اسناد حقوق بشر منطقه‌ای و بسیاری از قوانین و قانون اساسی داخلی تثبیت شده‌اند. ماده ۱۹ (1) ICCPR حق همه را برای «داشتن عقاید بدون دخالت» تعیین می‌کند. از آنجا که آزادی عقیده مطلق است، هر گونه مداخله‌ای را در نقض حقوق مدنی حقوق مدنی و سیاسی (ICCPR) انجام می‌دهد. ماده ۴ (۲) حق آزادی بیان را تعیین می‌کند، تعریف شده به عنوان «آزادی جست‌وجو، دریافت و انتقال اطلاعات و ایده‌ها از همه

نوع، صرف‌نظر از مرزها، یا به صورت شفاهی، کتبی یا چاپی، به شکل هنری، یا از طریق رسانه‌های دیگر مورد نظر او». کشور فقط می‌تواند آزادی بیان را مطابق با الزامات سخت ماده ۱۹ (۳) محدود کند. به طور خاص، محدودیت‌های آزادی بیان باید «توسط قانون» و «لازم» (و متناسب) برای «احترام به حقوق و اعتبار دیگران» و «محافظت از امنیت ملی یا نظم عمومی» ارائه شود (سفارش عمومی) یا از «سلامت عمومی یا اخلاق». کشورها وظیفه مثبت برای اطمینان از ایجاد محیط‌هایی برای آزادی بیان دارند.

ماده ۱۷ حق رهایی از مداخلات خودسرانه یا غیر قانونی با حریم شخصی، خانواده، خانه یا مکاتبات شخصی و حمایت از قانون در برابر چنین مداخلات را تضمین می‌کند. کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل و گزارشگر ویژه آزادی بیان تأکید کرده‌اند که ارتباط نزدیک بین حق حفظ حریم خصوصی و آزادی بیان وجود دارد. ۶ رمزگذاری «منطقه‌ای از حریم خصوصی» را تأمین می‌کند که افراد را قادر می‌سازد تا از طریق مکاتبات آنلاین و نظرات خود را توسعه دهند. سایر رسانه‌های دیجیتال رمزگذاری به افراد اطمینان می‌دهد که «ارتباطات آن‌ها فقط توسط گیرندگان در نظر گرفته شده خود بدون دخالت یا تغییر ایجاد می‌شود و ارتباطات دریافت شده به طور مساوی از نفوذ برخوردار است». ۸ در بعضی موارد، رمزگذاری نیز ممکن است ناشناس بودن را تضمین کند: استفاده از طراحی ویژه. برنامه‌های رمزگذاری مانند Tor، ابر داده (مانند زمان، تاریخ و مکان ارتباطات و فعالیت‌های آنلاین فرد) و شناسه‌های دیجیتال (مانند ایمیل یا آدرس IP) را ناشناس می‌کند.

۶. نتیجه

اصلی‌ترین علت آن، مربوط به تاریخ تصویب این اسناد باشد. چراکه در زمان تصویب آن‌ها، اینترنت پا به عرصهٔ تکنولوژی‌های ارتباطی نگذاشته بود.

بنابراین از نقطه‌نظر ایجابی همان‌گونه که زندگی اشخاص در فضای مجازی امتداد یافته است، حقوق و آزادی‌هایی که افراد در دنیای واقعی از آن برخوردار هستند از جمله حق آزادی بیان، حریم خصوصی و آزادی تجمعات باید در فضای مجازی نیز وجود داشته باشد و مورد احترام واقع شود.

نهادهای دولتی، جامعهٔ بین‌المللی، جامعهٔ مدنی و بخش خصوصی باید سعی در رفع موانع پیش روی اعمال حق آزادی تجمعات در فضای مجازی داشته باشند و برای ارتقا و گسترش این حق اقدامات لازم را انجام دهند. دولت‌ها باید با تعامل و همکاری با جامعهٔ مدنی و فعالان حقوق بشر به بازنگری قوانین حاکم بر اینترنت بپردازند و آن‌ها را مطابق با استانداردهای بین‌المللی به روزرسانی کنند هم‌چنین باید به تعهدات مثبت خود در زمینهٔ حقوق بشر و آزادی‌ها چه در فضای مجازی و چه در دنیای واقعی عمل نمایند و حمایت از کسانی را که در مقابل خطرات آنلاین آسیب‌پذیر هستند را تضمین کنند.

۷. سهم نویسندگان

همهٔ نویسندگان حاضر در این پژوهش به‌صورت برابر مشارکت داشته‌اند.

۸. تضاد منافع

در این پژوهش تضاد منافع وجود ندارد.

نتایج نشان داد در دنیای کنونی، به‌دلیل کم‌رنگ‌تر شدن نقش رسانه‌های دیگر منبعث از ویژگی‌های منحصر به فرد اینترنت، جریان آزاد اطلاعات عمدتاً از طریق اینترنت برقرار می‌شود. جریان آزاد اطلاعات یا اصل آزادی اطلاعات، مورد تأکید اسناد حقوق بشری بسیاری مثل میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، کنوانسیون حقوق بشر اروپا و ... قرار گرفته است. مطابق اسناد مذکور به‌خصوص میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی که به‌عنوان سندی لازم‌الاجرا برای کشورهای امضاکنندهٔ آن می‌باشد، حق آزادی بیان، جزو حقوق بشر قلمداد شده که خود مشتمل بر حق‌های دیگر من جمله مبادلهٔ اطلاعات یعنی اصل آزادی اطلاعات، منصرف از نوع وسیله و ابزار ارائهٔ آن است. یکی از این ابزارها و به عبارتی مهم‌ترین آن‌ها با توجه به پیشرفت تکنولوژی‌های ارتباطی، اینترنت می‌باشد. یعنی در عصر حاضر، وفق اسناد بین‌المللی حقوق بشر، اینترنت مهم‌ترین ابزار آزادی بیان بوده و عموم مردم بایستی حق دسترسی به آن را داشته باشند. علاوه بر آن با توجه به چند بعدی بودن استفاده از اینترنت، می‌توان آن را ابزاری جهت برقراری آزادی اجتماعات و یا حتی ضروری برای اعمال حق آموزش به حساب آورد. اینکه حق دسترسی به اینترنت، جزو حقوق بشر مندرج در اسناد بین‌المللی می‌باشد یا خیر؟ و بسته به نحوهٔ پاسخ به این سؤال، قطع اینترنت و محروم ساختن افراد از دسترسی به آن را بتوان نقض حقوق بشر محسوب نمود، موضوعی چالش‌برانگیز می‌باشد. در هیچ یک از اسناد مذکور به‌صراحت از حق دسترسی به اینترنت، سخنی به میان نیامده است. شاید

منابع

فارسی

- فرهمند، مریم، «دختران و کاربرد اینترنت»، نشریه اینترنتی مطالعات راهبردی زنان، شماره ۴۱، ۱۳۸۷.
- قبولی درافشان، سید محمدهادی؛ بختیاروند، مصطفی؛ آقامحمدی، اکرم، «حق فراموش شدن در ترازو(نیاز ناشی از فضای مجازی یا تهدیدی برای آزادی بیان)»، فصلنامه پژوهش‌های حقوق عمومی، شماره ۵۸، ۱۳۹۷.
- معتمدنژاد، رؤیا، حقوق جهانی ارتباطات(از حقوق رسانه‌های سنتی تا حقوق تکنولوژی‌های نوین اطلاعات و ارتباطات)، چاپ اول، تهران، دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه‌ها(مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها)، ۱۳۹۵.
- معتمدنژاد، کاظم؛ معتمدنژاد، رؤیا، حقوق ارتباطات، چاپ دوم، تهران، نشر دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه‌ها(مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها)، ۱۳۸۸.
- مهرپور، حسین؛ تفرشی، محمدعیسی؛ ابدالی، مهرزاد، «اجرای حقوقی اخلاق»، مجله مدرس علوم انسانی، شماره ۴، ۱۳۸۰.
- والاس، ربکا؛ مارتین ارتگا، الگا، حقوق بین‌الملل، ترجمه سید قاسم زمانی، چاپ اول، تهران، نشر مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی، ۱۳۹۲.
- یراقی اصفهانی، مهشید، «بررسی امکان شناخت حق دسترسی به اینترنت به عنوان یک حق بشری»، تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، شماره ۵۴، زمستان ۱۴۰۰.
- اکرمی، خدیجه؛ رستمی، ولی؛ رضایی، مهدی؛ غفاری، هدی، «دسترسی به اینترنت حق مستقل بشری: رویکرد نظام حقوق بین‌الملل و نظام حقوقی ایران»، تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری، شماره ۵۱، بهار ۱۴۰۱.
- انصاری، باقر، حق دسترسی به اطلاعات، چاپ اول، تهران، نشر دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه‌ها، ۱۳۹۷.
- انصاری، باقر، «حق دسترسی به اینترنت: مبانی و محتوا»، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۱۱۲، زمستان ۱۳۹۹.
- خانیکی، هادی، عرصه عمومی و تکنولوژی نوین، چاپ اول، تهران، نشر در روزنامه اعتماد، ۱۳۹۴.
- خانیکی، هادی؛ بصیریان جهرمی، حسین، «کنشگری و قدرت در شبکه‌های اجتماعی مجازی(مطالعه کارکردهای فیس‌بوک در فضای واقعی)»، فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۶۱، ۱۳۹۲.
- عباس‌زاده، مهدی، «نقش اینترنت و شبکه‌های اجتماعی در انقلاب‌های خاورمیانه و شمال آفریقا»، فصلنامه مطالعات سیاسی جهان اسلام، شماره ۱۱، ۱۳۹۳.
- عیوضی، محمدرحیم؛ باب‌گوره، سیدحسام‌الدین، «تحول مفهوم شهروندی و ظهور شهروند جهانی»، فصلنامه سیاست(مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی)، شماره ۳، ۱۳۹۱.

لاتین

- La Rue, Frank, « Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression (Human Rights Council- Promotion and protection of all human rights-civil-political-economic-social and cultural rights including the right to development)» , New York, United Nations, 2011.

- Schneider, Thomas, freedom of expression and freedom of assembly and association online is crucial for modern democracies, First edition, Switzerland, publication CDMSI, 2012

- Kiai, Maina, Report of the Special Rapporteur on the rights to freedom of peaceful assembly and of association, Human Rights Council Twenty-sixth session, 2012.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی